

Секція 3. Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування, адміністративне та фінансове право, адміністративний процес, інформаційне право

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

Чернадчук В.Д.,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права,
Сумський державний університет

Юридичні факти, забезпечуючи реалізацію нормативної моделі правовідносин неплатоспроможності банків або банківської правосуб'єктності, не змінюють їх ані в обсязі, ані в змісті, оскільки вони (моделі та правосуб'єктність) є мірою можливої поведінки постійної дії. Правосуб'єктність є правовою можливістю суб'єкта банківського права, у той час як нормативна модель правовідношення є реалізуємим правилом поведінки, встановленим нормами банківського права. Конкретизація встановленої правовою нормою моделі поведінки відбувається за схемою: норма банківського права (нормативно встановлена модель поведінки) – банківська правосуб'єктність (правова можливість реалізації поведінки) – юридичний факт (підстава реалізації моделі та можливості) – конкретне правовідношення неплатоспроможності банків (реалізація правової моделі в поведінці). Ступінь конкретизації правовідносин неплатоспроможності банків і юридичних фактів як їх підстав може бути різною у зв'язку з можливостями розвитку власне правовідносин, а також реалізацією суб'єктивних прав та обов'язків, що становлять їх юридичний зміст. Однак у будь-якому разі йдеться про індивідуалізованих суб'єктів, їх права та обов'язки, яких вони набувають, вступаючи у правові зв'язки. Сутністю

майбутніх правових зв'язків суб'єктів є юридичні факти, які трансформують правосуб'єктність і норми банківського права у відповідну сферу банківської діяльності, породжуючи, змінюючи або припиняючи правовідносини неплатоспроможності банків.

У визначенні поняття юридичного факту поєднують два нерозривно пов'язані моменти – матеріальний та юридичний. З одного боку, це явище дійсності – дія або подія (реальний факт – матеріальний аспект), а з іншого – передбачений правовою нормою факт, обставина чи явище, що породжує відповідні правові наслідки, і тому такий факт, обставина чи явище є не просто фактом реальним, а фактом юридичним. Зазначене дозволяє говорити про подвійну природу юридичного факту: як факту-реальності та факту-моделі, що вплинуло на розуміння юридичних фактів у фінансовому праві.

Соціальні обставини, які визнаються юридичними фактами, мають бути зафіксованими у гіпотезі правової норми. Така гіпотеза закріплює абстрактну модель обставини, з настанням якої і пов'язуються певні правові наслідки, передбачаючи можливість їх виникнення. Юридичним фактом у банківському праві є передбачена гіпотезою норми права реальна суспільна обставина, яка спричиняє настання певних правових наслідків.

Правовою ознакою юридичних фактів є нормативне закріплення суспільних обставин у гіпотезі правової норми, що має враховуватися правотворчими органами при розробці нормативно-правових актів. Повне, точне та достовірне встановлення юридичних фактів є необхідною передумовою застосування норм банківського права.

Підставами розвитку правовідносин неплатоспроможності банків (виникнення, зміна та припинення) є юридичні факти та юридичні склади, основним призначенням яких у механізмі правового регулювання відносин неплатоспроможності банків є забезпечення переходу від загальної, встановленої правовими нормами моделі прав та обов'язків, до конкретної поведінки, яка реалізується у відповідних правовідносинах.

Юридичні факти в механізмі правового регулювання відносин

неплатоспроможності виконують такі функції:

– правоустановчу функцію, сутність якої полягає у заснуванні правовідносин неплатоспроможності банків відповідно до умов, визначених гіпотезою правової норми шляхом трансформації встановленої моделі правовідносин у реальні правовідносини неплатоспроможності банків;

– конструктивну функцію, сутність якої полягає у конструюванні моделі правовідносин неплатоспроможності банків, залежно від різних обставин і втілення цієї конструкції у відповідну сферу банківської діяльності;

– гарантійну функцію, сутність якої полягає у забезпеченні розвитку правовідносин неплатоспроможності банків, а у випадку відхилень – застосування заходів впливу щодо приведення правовідносин у відповідність до встановленої правовими нормами моделі;

– інформаційну функцію, сутність якої полягає у доведенні до свідомості суб'єктів банківського права тих обставин, які призводять до юридичних наслідків, у їх однаковому розумінні та формуванні правосвідомості суб'єктів банківського права;

– прогностичну функцію, сутність якої полягає у тому, що суб'єкт банківського права з високим ступенем ймовірності може передбачити ті наслідки, що можуть настати, якщо він своїми діями матеріалізує нормативну модель юридичного факту.

Особливістю юридичних фактів у банківському праві є наявність розрахункових юридичних фактів, якими є розрахункові показники, коефіцієнти, індекси, що розраховуються на підставі первинних фактичних обставин і є підставою для виникнення та/або реалізації суб'єктивного банківського право-обов'язку. Вони мають бути юридично надійними, що залежить від якості вихідної інформації та прийнятої методики розрахунків, а також пов'язаними із кінцевим результатом банківської діяльності.

Юридичні факти є підставами виникнення чи припинення простого правовідношення неплатоспроможності банків, але для виникнення та

розвитку складного правовідношення необхідна їх сукупність. З метою забезпечення термінологічної єдності та правової коректності в юридичній літературі для визначення такої сукупності застосовується термін «юридичний склад». Юридичний склад – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних юридичних фактів, необхідних для настання визначених нормою банківського права правових наслідків. Юридичний факт, що належить до юридичного складу, є його елементом.

Ознаками юридичного складу у банківському праві є: системність, співвідносність, завершеність, нормативна визначеність, забезпечення настання правових наслідків у сфері банківської діяльності. Тому, при розробленні проектів нормативно-правових актів та їх прийнятті необхідно дотримуватися таких вимог: повнота охоплення елементів; простота вираження та чіткість нормативного закріплення; безперервність (упорядкованість) елементів юридичного складу; доступність сприйняття та однозначність розуміння; оптимізація та соціальна зумовленість.

За критерієм послідовності зв'язку елементів юридичного складу виділяються три види: юридичні склади з вільною послідовністю зв'язку елементів складу, юридичні склади із встановленою послідовністю зв'язку елементів складу та юридичні склади з поєднаною послідовністю зв'язку елементів складу.

Завершеність юридичного складу такого виду охоронних банківських правовідносин як правовідносини банківсько-правової відповідальності, де досягається їх результат – рішення Національного банку України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, яке одночасно є й кінцевим об'єктом правовідносин провадження у справі про порушення банківського законодавства, а також юридичним фактом виникнення правовідносин неплатоспроможності банків (їх виду – правовідносин тимчасової адміністрації) та передбачає трансформацію в правовідносини тимчасової адміністрації, якщо цю систему правовідносин розглядати в межах охоронних банківських правовідносин. У цьому випадку підставами

для виникнення правовідносин тимчасової адміністрації (або видової зміни в межах охоронних банківських правовідносин) є зазначене рішення як фінансово-правовий акт, що забезпечує перехід від загальної, встановленої правовими нормами права неплатоспроможності, моделі прав та обов'язків, до конкретної поведінки, яка реалізується у відповідних правовідносинах тимчасової адміністрації. У цих правовідносинах з'являються нові суб'єкти, які за наявності передбачених гіпотезою норми банківського права обставин набувають спеціальних суб'єктивних право-обов'язків та реалізують їх. Аналіз законодавства про неплатоспроможність та нормативно-правових актів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення в частині понятійного апарату, оскільки окремі положення містять поняття та терміни, які не мають свого визначення та по-різному розуміються суб'єктами правовідносин. Певні проблеми також виникають і в процесі розвитку правовідносин тимчасової адміністрації, оскільки мають місце випадки незавершеності законодавчого визначення юридичного складу, що в деяких випадках усувається підзаконними нормативно-правовими актами.

Чернадчук, В.Д. Юридичні факти в механізмі правового регулювання відносин неплатоспроможності банків / В.Д. Чернадчук // Актуальні питання вітчизняної юридичної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 14-15 квітня 2016 р. – Суми: , 2016. – С. 60-63.